

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Гергана Кирилова Дачева, професор в СУ „Св.Климент Охридски”
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

област на висше образование 8. Изкуства

професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство

Автор: Елица Танева Йовчева

**Тема: РОЛЯТА НА СЕМИОТИКАТА В СЪЗДАВАНЕТО НА АВТОРСКИ
ДРАМАТУРГИЧЕН ТЕКСТ (ЗА ТЕАТЪР)**

Докторант: редовно обучение

Научни ръководители: чл.-кор. проф. дфн Мирослав Дачев, доц. Юрий Дачев

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 257/ 27.05.25 г. на Ректора на НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов” съм определена за рецензент на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „**Ролята на семиотиката в създаването на авторски драматургичен текст(за театър)**” за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство.

Автор на дисертационния труд е Елица Танева Йовчева – докторант в редовна форма на обучение с научни ръководители чл.-кор. проф. дфн Мирослав Дачев и доц. Юрий Дачев.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Елица Йовчева е бакалавър (2009-2013) по психология в СУ „Св.Климент Охридски“, бакалавър (2013-2017) по режисура за драматичен театър в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ и магистър по театрално изкуство (2017-2018) в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“. Докторант е в периода 2022-2025 г. в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“. Работи като театрален режисьор („Съзвездия“ – в Народния театър „Иван Вазов“, „Ръкомахане в Спокан“ и „Отблизо“ – в Драматичния театър в Пловдив, „Легенда за Калиакра“ – Derida Stage, „Иконите спят“ – в Драматичния театър „Гео Милев“, Стара Загора и др.) и автор на театрални текстове („Г-ца Анна“, „Жената е рибя кост“, „Иконите спят“, „Кукли сме ние“ и др.). Председател и съосновател на Асоциация за културно и творческо предприемачество"11:27". Елица Йовчева има и сериозен международен опит – участвала е в уъркшопи и международни фестивали, както и в програма Еразъм и лятна школа по създаване на творчески стартъпи.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изборът на тема отразява интересите на докторантката, свързани с психологията, театралното драматургично писане и теоретичната семиотика. Темата е актуална и интересна, а разработката е приносна по отношение на оценката на ролята на семиотиката за създаването на авторски текстове за театър. Правят впечатление доброто структуриране на изследването, стройната и логическа композиция на текста и изводите, които докторантката извежда, както и задълбоченото познаване на семиотичните теории. Целите и задачите, които си поставя докторантката, показват желание за сериозно и прецизно изследване на проблематиката.

4. Познаване на проблема

Докторантката се е справила отлично със задачите, които си поставя, като подхожда самостоятелно и творчески към избраната проблематика. Елица Йовчева показва знания за теоретичните концепции, свързани със семиотиката и с театъра, както и умения да анализира събрания материал и получените резултати, да съпоставя отделните елементи на анализа и да синтезира направените наблюдения. В работата личи интересът на авторката към избраната проблематика, въпреки че тя е сложна, което намира своя израз в сериозността и задълбочеността на направените проучвания, анализи и изводи.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Работата е в обем от 118 с. и се състои от увод, четири глави, заключение, приноси и библиография. В увода са представени обектът и предметът на изследването, както и целите, задачите и методите на събиране и обработка на емпиричния материал.

В първа глава (*Семиотика и театър: възможни взаимодействия*) се представят теоретичните основи на изследването на основния обект в дисертационния труд; разглеждат се задълбочено и с разбиране най-важните понятия, които се отнасят пряко към темата и са ключови за пълноценното възприемане на изследването: театрална семиотика и театрален знак, семиотизация и семиотично мислене, ризома, палимпсест, автор и текст в постдраматичния театър. В тази глава е обърнато внимание и на една от доминиращите съвременни тенденции в европейската (и в частност - в българската) театрална действителност – колаборативният театър и спецификите на текста в колаборативния театрален процес. Елица Йовчева показва умение да обобщава и да прави критически обзор на съществуващите изследвания по темата, както и да осмисля теоретично съществени понятия в областта на семиотиката. Дисертантката започва своя теоретичен обзор с постановките на Пражкия лингвистичен кръг, като акцентира върху концепциите на Отакар Зих и Ян Мукаржовски, Велтруски и Бо-

гатурев, като прави извода, че пражките структуралисти определят театралната семиотична гъвкавост с понятието комуникативна динамика на знаците в театъра.

Проблемите на театралното изкуство според семиологичния подход съвсем основателно отвежда обзора на Елица Йовчева към концепциите на Патрис Павис, който разглежда театралната постановка като „семиология в действие“. В своя задълбочен и сериозен анализ на концепциите на Павис докторантката е разграничила основните проблеми, които той среща при дефинирането на основните компоненти на семиотичното мислене в театралното продуциране – минималната знакова единица, взаимодействието между двете страни на знака и определянето на начина на кодиране на текста.

Задълбоченият обзор на теоретичните постановки, свързани със семиотиката и театъра, продължават с Барт, Ньот, Еко и Ковзан. Съвсем закономерно и логично обзорът продължава с възгледите на бащите на семиотиката – Сосюр и Пърс. Елица Йовчева разглежда двата семиотични модела, като показва разбиране и умения за извеждане на най-важните концепции и класификации, свързани с нейното изследване. Освен това напълно прецизно определя видовете знаци в театралната постановка, като подчертава, че всички те участват в изграждането на смисъла ѝ.

Елица Йовчева насочва своето внимание не само към авторското продуциране на театралната постановка, но и към семиотичното мислене от страна на зрителя, като тук докторантката е в стихията си, защото показва концепциите на театралните семиотици като мислене и практическо приложение в отделните аспекти на театралната постановка. В резултат от своите разсъждения Елица Йовчева дефинира семиотичното мислене като „когнитивен процес на тълкуване на знаци и създаване на конотативни връзки на база на целия арсенал от знания, умения и опитности чрез позоваване на две (от множеството възможни) семиотични фигури: ризома и палимпсест“.

Така съвсем закономерно и плавно Елица Йовчева преминава към фигурите на ризомата и палимпсеста, като показва разбиране на сложната проблематика и самостоятелност в прилагането на теоретичните концепции на практика с примери от театрални постановки. Тази част от работата акцентира върху силните страни на докторантката, защото показва, че тя не просто познава две от най-важните семиотични фигури на съвременното ни, но и ги прилага с разбиране и умение да анализира. Разбира се, тук неминуемо докторантката излага и подкрепя изследванията и концепциите на своя научен ръководител проф. Мирослав Дачев, тъй като те са водещи в съвременните интерпретативни подходи. В края на своите разсъждения по този въпрос Елица Йовчева синтезира извода, че „именно през това взаимно проникване

на двете фигури и невъзможността да съществуват една без друга ще проследим процеса на създаване на авторския драматургичен текст за театър“.

Елица Йовчева продължава своето изследване по посока на проблема за автора и текста, тяхното приближаване и отдалечаване. Тук е отделено основно място както на Барт, така и на български изследователи на театъра като Анна Топалджикова.

В края на първа глава докторантката се насочва към обзор и анализ на тенденциите в европейския театър в края на 20. и началото на 21. век. В тази част от главата проличава и спецификата на професионалните знания и умения на Елица Йовчева. Тя проследява важните моменти в изследванията на Камелия Николова, Ханс-Тийс Леман, Асен Терзиев и др., като съвсем закономерно достига до идеите и създаването на колаборативния театър, който е и един от основните акценти в мисленето за театър на самата Елица Йовчева. В този смисъл не е изненадваща лекотата, с която докторантката представя основните постулати на този нов поглед към правенето на театър, а именно на отнемането на доминиращата роля на режисьора на театралната постановка и включването на актьора и целия сценичен екип в процеса на създаването на театър. В тази връзка Елица Йовчева обръща поглед и към идеите на Гео Милев като теоретик и автор на „Фрагментът“. Посочени са и примери за съвременни постмодерни театрални постановки.

Спирам се по-подробно на тази глава в качеството ми на специалист по семиотика и мога напълно убедено да твърдя, че Елица Йовчева се е справила отлично с теоретичната основа на своята разработка, като е проявила задълбоченост, целенасоченост, познаване на семиотичния начин на мислене и неговото прилагане в областта на сложната театрална проблематика. Проявила е самостоятелност в анализирането на концепциите и е извела конкретни изводи, свързани с целите и задачите на изследването.

Струва ми се, че професионално подготвената и разработена дисертация на Елица Йовчева би спечелила още повече, ако авторката направи още в началото на теоретичната глава уточнение на основните семиотични термини, свързани с означаващо и означено. Относно означаващото няма проблеми с превода на български, но по отношение на означеното има. Поради тази причина е добре да се уточни кой термин използва Елица Йовчева, защото има различни варианти в работата ѝ – озвчаемо, означавано и означено (най-рядко, макар и най-правилно!) за една и съща страна на знака. Читателят, който не е специалист по семиотика, би сметнал, че това са три различни термина, а не различно назоваване на един и същи термин.

Във втора глава се разглежда процесът на създаване на театрален текст през оптиките на ризомата и палимпсеста. Тук акцентът се поставя върху практическото приложение на теоретичните концепции в правенето на театрални постановки от типа колаборативен театър. В началото на главата докторантката представя своята хипотеза, която впоследствие ще се опита да провери чрез задълбочени анализи и синтезиране на изводи. Хипотезата на Елица Йовчева е, че семиотиката в качеството ѝ на семиотично мислене играе ключова роля в процеса на създаване на театралния текст, като се проследява процесът на създаване на текста през оптиките на две семиотични фигури – ризома и палимпсест. Елица Йовчева прави уговорката, че се концентрира на рефлексия върху семиотичното мислене по време на драматургичното писане, което (семиотично мислене) лежи в основата на творческия процес, тоест акцентира единствено върху процеса на създаването на текста от страна на автора. В тази връзка Елица Йовчева предлага „една работеща дефиниция за „авторство“: това е начинът на съчетаване/монтаж на „отдавна измислените“ идеи и текстове тук и сега, породен от интуицията на автора и въздействието на съответните външни и вътрешни фактори“. Авторката твърди напълно основателно, че в процеса на създаване на театралния текст фигурите на ризомата и палимпсеста функционират едновременно и се проникват взаимно, като в пресичането на двете плоскости е положен авторът. В процеса на доказване на предложената хипотеза Елица Йовчева се позовава на постановките на Мирослав Дачев, Делюз и Гатари, Борхес, Фройд и Павис. Така докторантката достига до извода, че „докато в първия етап целта на колаборативната работа е да (1) провокира и (2) регистрира генерираните индивидуални реакции, то задачата на втория етап е да (3) селектира и (3) компилира отделните текстови фрагменти в цялостна текстура (монтаж), която да послужи като стабилна драматургична основа за бъдещия спектакъл. В тази фаза започваме да мислим за дълбочинните връзки, за възможните ефекти и асоциации, които текстът ще предизвика у възприемачия субект. Накратко, от триизмерното поле на неизброимите ризоматични линии се пренасяме в многоплатовата фигура на палимпсеста“, всичко в текста е знак.

Според мен тази глава е най-приносна за изследването, защото проличават уменията на докторантката да прилага задълбочено осмислените теоретични познания към практически умения да анализира и синтезира театрални процеси, тенденции и текстове.

В трета глава са представени методите на емпирично изследване на прилагането на семиотичното мислене при създаването на авторски текст за театър. Тук Елица Йовчева предлага своя практико-приложен възглед за създаването на театрален текст чрез полуструктурирано интервю с 11 автори, които имат принос към българската драматургия. Елица Йовчева предлага като метод и самонаблюдението, като проследява етапите на създаването на текста

„Иконите спят“, реализиран на сцената на Драматичния театър „Гео Милев“ – гр. Стара Загора през 2022г. (все още част от репертоара). Интервюираните участници в изследването са на възраст между 22 и 64 г. Широкият възрастов обхват е целенасочено избран от авторката с цел да се проследят тенденциите, приликите и различията в авторовите подходи независимо от техния опит и получените отличия. Най-интересно за мен е проведеното самонаблюдение от авторката, тъй като показва механизма на прилагане на теоретичните ѝ възгледи на практика при създаването на собствен театрален продукт. Това също е принос на изследването.

В четвърта глава са представени резултатите от проведеното изследване, като е предложена и класификация на етапите на създаването на колаборативния театрален текст, като са открити пет етапа. При представянето им Елица Йовчева анализира отговорите на всеки от анкетираните на въпросите, които са свързани в процеса на създаването на драматургичния текст. Анализите са направени прецизно с очевидните и очаквани от психолог умения, приложени към театралните аспекти на изследването.

В заключителната част на дисертацията се систематизират основните изводи от изследването. Елица Йовчева доказва своята хипотеза, изложена в първа глава на дисертационния труд, с аргументи от теоретично и практико-приложно естество. В съвременната театрална действителност наистина е необходимо семиотичното мислене както при създаването на театрални постановки, така и възприемането и интерпретирането им. За мен би било изключително интересно Елица Йовчева да погледне в следващите си изследвания и от гледната точка на възприемателя (зрителя), за да разбере още по-добре проблемите на автора.

Библиографските единици, които са посочени, са 57, като в работата личи, че са използвани, цитирани и анализирани за целите на изследването.

Приносите, които Елица Йовчева е посочила, са 5. Смятам, че няма надценяване, нито подценяване на изследването – коректно са изведени от авторката.

Публикациите са три (две статии и една студия) и съответстват като точки на изискуемите по националните минимални изисквания за ОНС „доктор“. Една от публикациите под печат.

В заключение смятам, че докторантката Елица Йовчева е изпълнила отлично изследователските задачи, които си е поставила. Подходила е със самостоятелност и задълбоченост към избраната актуална тема, изложила е старателно своите наблюдения и анализи върху наблюдавания обект, направила е сериозни и целенасочени изводи. Авторката пише с разбиране и сериозност, умее да структурира отлично текста и убедително защитава тезите си.

Работата е приносна и обогатява изследванията по темата у нас, като допълва общото представяне на семиотичните трудове в цялост и на театралната семиотика в частност.

6. Автореферат

Авторефератът представя в по-съкратен вид разработката, но е напълно изчерпателен и представя работата без пропуски в съдържателен план. Отговаря изцяло на ЗРАСРБ, на Правилника и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научноприложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Елица Йовчева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения, като демонстрира качества за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Елица Йовчева в област на висше образование 8. Изкуства, професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство.

02.09.2025 г.

Рецензент:

(проф. д-р Гергана Дачева)